

Petitsioon uimastitarvitamise eest määratavate karistuste leevendamiseks

Eesti uimastipoliitika on sõnades juba mõnda aega olnud edumeelne, ent tegudes takerdub ikka veel iganenud meetmetesse, mis suurendavad ebavõrdsust ühiskonnas, diskrimineerivad niigi marginaliseeritud ühiskonnarühmi ja soodustavad sellega sõltuvushäirete kujunemist.

Meie riiklikus uimastiennetuse strateegias aastani 2030 [1], nagu ka siseministri hiljutises valitsuskabinetile adresseeritud memorandumis [2] sisalduvad sihid ja eesmärgid nagu üledoosisurmade ennetamine ning sõltuvustervishoiusüsteemi ja karistuspoliitika ümberkujundamine nii, et need reaalselt toetaksid uimastite tarvitamisega seonduvate tervise- ja ühiskonnakahjude vähendamist. Meie, allakirjutanud, leiame, et nende eesmärkide saavutamine on väga keeruline, kui mitte võimatu seni, kuni kehtivad praegused ebaõiglased ja ebaproportsionaalsed karistused uimastite isiklikuks tarbeks omamise ja tarvitamise eest.

Tervise Arengu Instituudi 2023. aastal läbi viidud täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring [3] näitas, et Eesti 16–64-aastastest elanikest on vähemalt korra elus mõnd narkootilist ainet tarvitanud 31% (6% rohkem kui 2018. aastal). 7% vastajatest olid seda teinud viimasel aastal ja 3% viimasel kuul. See tähendab, et inimesi, kes tarvitavaid regulaarselt keelatud aineid, on meie riigis hinnanguliselt ligikaudu 40 000, ja et ainete tarvitamine on viimastel aastatel pigem kasvanud.

Eestis karistatakse narkootilise või psühhotroopse aine arsti ettekirjutuseta tarvitamise – see tähendab, iseenda tervise võimaliku kahjustamise – eest rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga ehk vabaduse võtmisega kuni 30 päevaks [4]. Seejuures on Eesti üks viimastest riikidest Euroopa Liidus, kus uimastitarvitamise eest on veel üldse võimalik määrata karistuseks vabadusekaotust [5], ning olukorras, kus üks arestipäev läheb maksumaksjale maksma 100 eurot [6], on sellise vabadusekaotuse rakendamine karistusena põhjendamatult kulukas.

2025. aasta jaanuaris tõuseb senine trahviühiku määr 8 euroni, mis tähendab, et maksimaalne rahaline karistus aine tarvitamise eest saaks olema kuni 2400 eurot. Aastas karistatakse meil aine tarvitamise või väikeses koguses omamise eest ligikaudu 2000 inimest [7]. Praegu on keskmine mõistetud rahatrahvi suurus veel ligikaudu 250 eurot. On alust eeldada, et trahviühiku määra tõstmisel kasvavad ka reaalselt määratavad trahvid samas suurusjärgus.

Arvestatav osa hetkel pakutavatest narkootiliste ainete tarvitamisest loobumisele suunatud tervishoiuteenustest (sh pea kõik ambulatoorsed teenused) on patsientidele raskesti kättesaadavad ja tasulised. Seega nõuab ainete kompulsiiivsest tarvitamisest või uimastisõltuvushäirest vabanemine märkimisväärsed materiaalseid ressursse, mistõttu töötavad tarvitajatele kohaldatavad kõrged trahvid vastu eesmärgile, et inimeste nõudlus ainete järele väheneks.

Euroopa Liidu uimastiagentuuri EUDA (endine Euroopa uimastiseirekeskus EMCDDA) andmed teiste riikide karistuspraktikate muutmise ja ainete ühiskonnas levimuse seoste kohta [8] ei näita, et karistusemäärade repressiivsuse vähendamine tooks kaasa ainete tarvitamise hoogustumist ja sellega seotud ühiskonnakahjude suurenemist. Oleme veendunud, et meie soovitude ellurakendamine ei soodusta ühegi narkootilise või psühhotroopse aine legaliseerimist.

Eelnevat arvesse võttes teeme Riigikogule ja Vabariigi Valitsusele järgmised ettepanekud.

- 1. Kaaluda, et narkootilise või psühhotroopse aine arsti ettekirjutuseta tarvitamise või väikeses koguses ebaseadusliku valmistamise, omandamise või valdamise eest ei oleks võimalik võtta isikult vabadust, ehk karistusena ei oleks võimalik määrata aresti.**
- 2. Kaaluda, et narkootilise või psühhotroopse aine arsti ettekirjutuseta tarvitamise või väikeses koguses ebaseadusliku valmistamise, omandamise või valdamise eest määratav rahaline karistus oleks väiksem kui senine 300 trahviühikut, ja et võimalik maksimaalne rahatrahvi suurus ei ületaks praegu kehtivat maksimaalset võimalikku trahvisummat (kuni 1200 eurot).**
- 3. Kaaluda aine tarvitamise kui üldse kõige vähem ohtlikuma teo süüteo koosseisust välja arvamist või sellele eraldi leebema koosseisu loomist.**

Rahvusvaheliste uimastikeeluseaduste enam kui sajandi pikkune ajalugu on näidanud, et pealtnäha lihtsad, sirgjoonelised ja poliitiliselt mugavad meetmed nagu lauskeelustamine ja tarvitajate karistamine ei toimi, vaid teevad olukorra hullemaks. Meie riiki tüürima seatud inimesed ja ametkonnad on sellega sisuliselt juba nõustunud, kuna Eesti on nüüdseks ÜRO tasandil liitunud edumeelsemat uimastipoliitikat toetavate riikide enamusega [9]; nüüd on aeg selle otsuse valguses kindlameelselt tegutseda. Me usume, et käesolevas petitsioonis välja pakutud meetmed on vähim, mida meie riik saab teha, et meie ühiskond saaks viimaks asuda kindlalt arenema ohutuma, tõhusama ja inimväärsema uimastipoliitika poole, ja nõuame et Riigikogu ja Vabariigi Valitsus asuksid neid kõige lähemas võimalikus tulevikus vaagima ja ellu rakendama.

Viited

[1] „Eesti narkopoliitika aastani 2030. Valge raamat“; Siseministeerium, 2021

https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2021-10/eesti_narkopoliitika_aastani_2030_valge_raamat_210x297mm_varvilisem.pdf

[2] Peil, A. (Siseministeeriumi nõunik), Sotsiaalministeerium, Justiitsministeerium, Politsei- ja Piirivalveamet, Tervise Arengu Instituut. „Memorandum valitsuskabineti nõupidamisele“; teema: narkovaldkonna hetkeolukord ja arendustegevused, esitatud 2024. a 30. mail

https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2024-06/VV%20Memorandum%20narko%2030.05.2024_0.pdf

[3] Vorobjov, S., Kaste, A-L., Veskimäe, L. „Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring 2023“, Tervise Arengu Instituut, 2023

https://www.tai.ee/sites/default/files/2024-06/tuku_2023.pdf

[4] „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus“, § 151, „Narkootilise või psühhotroopse aine ebaseaduslik käitlemine väikeses koguses“

<https://www.riigiteataja.ee/akt/NPALS>

[5] „Penalties for drug law offences in Europe at a glance“, EUDA veebileht (2024. a 8. augusti seisuga)

https://www.euda.europa.eu/publications/topic-overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en

[6] „Vangistuse kulud“, Vanglateenistuse veebileht (2024. a 8. augusti seisuga)

<https://vanglateenistus.ee/meist/uudised-ja-arvud/vangistuse-kulud>

[7] „Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (trahviühiku suurendamine) 415 SE“, Riigikogu veebileht, jaotis „Eelnõud“, esialgne seletuskiri, lk 19–20 (2024. a 8. augusti seisuga)

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d0f2c493-2fc0-4edc-a946-ade4e5901fde/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus-trahviuhiku-suurendamine/>

[8] „Cannabis Legalization in Europe. An overview“; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2018

https://www.euda.europa.eu/publications/adhoc/cannabis-legislation-europe_en

[9] „Joint Statement. High-Level Segment of the Commission on Narcotic Drugs at its 67th session“, 62 riigi ühispöördumine ÜRO narkootiliste ainete komisjoni CND 67. istungjärgu kõrgetasemelisel kohtumisel, märts 2024

https://www.dropbox.com/scl/fi/iupq00f7cajltu9usz1ep/Joint_Statement_High-Level-Segment.pdf